

Η πλατωνική ιδέα και το αισθησιακό βίωμα

Παναγιώτης Δόικος,
Επίκουρος Καθηγητής Α.Π.Θ.

Καλημέρα και καλή χρονιά¹. Χαίρομαι ιδιαίτερα, Καφενός για το ότι λαμβάνει χώρα αυτή η εκδήλωση, η οποία αφορά σ' ένα κρίσιμο θέμα ηθικής (αλλά και άλλων διαστάσεων: οντολογικών, γνωσιολογικών, αισθητικών), και, αφετέρου, για το γεγονός ότι τιμούμε και θα παρουσιάσουμε σήμερα το απόγευμα το *Φιλοσοφείν*, ένα περιοδικό, που, έχοντας ως ένα βαθμό πειραματικό χαρακτήρα-και το θεωρώ θετικό αυτό-, εγκαινιάζει μια παρουσία ηλεκτρονική και έντυπη.

Το θέμα μου είναι «Η πλατωνική ιδέα και το αισθησιακό βίωμα». Ως προς την πλατωνική ιδέα, θα εστιάσω την προσοχή μου στην προβληματική του *Φαίδρου*, η οποία είναι εξαιρετικά συναφής με το δεύτερο σκέλος του τίτλου, που είναι το αισθησιακό βίωμα. Επομένως, και η σύνδεση ανάμεσα στην ιδέα και το βίωμα που θα επιχειρήσω να προτείνω, θα αναφέρεται κατά κύριο λόγο στην ανάπτυξη της συλλογιστικής στο *Φαίδρο*².

Τι είναι οι ιδέες στον Πλάτωνα; Θα μπορούσε να πει κανείς ότι είναι απαστράπτουσες νοητές πραγματικότητες, τοποθετημένες ή αναπτυσσόμενες σε έναν εσωτερικό υπερουράνιο τόπο, και ότι οι ίδιες ταυτόχρονα αποτελούν το αντικείμενο θέασης από μέρους των ατομικών ψυχών. Η θέαση αυτή δεν είναι δωρεάν· προϋποθέτει μια ιδιαίτερα σκληρή περιπέτεια σε ένα μεταφυσικό επίπεδο. Καμία από τις ιδέες-ουσίες, δεν είναι ορατή σε τούτον εδώ τον κόσμο. Εκτός από μία. Υπάρχει μία ουσία, μία ιδέα που είναι ορατή και εδώ. Αυτή είναι το κάλλος³. Το τελευταίο μάς ενδιαφέρει ιδιαίτερα, διότι συναρτάται -θα δούμε πώς- με το αι-

σθησιακό βίωμα. Το κάλλος είναι η μοναδική ορατή ιδέα-ουσία στο ενθάδε, και έχει έναν τρόπο προνομιακό να καθίσταται επίκεντρο της προσοχής μας, προπάντων σε ό,τι αφορά το φαινόμενο του έρωτα.

Τι συμβαίνει στον έρωτα, έτσι ώστε να μπορούμε να θεωρήσουμε αυτή την ορατότητα της ουσίας του κάλλους και να αναμετρηθούμε με την αντίστοιχη πλατωνική προβληματική; Για να μιλήσουμε για τον προσωπικό έρωτα, ο οποίος κατεξοχήν αναπτύσσεται στο Φαίδρο: όταν συναντώ ένα πρόσωπο, μία ύπαρξη ανθρώπινη, μία μορφή, η οποία με ενδιαφέρει ερωτικά και τελικά την ερωτεύομαι - αυτήν και όχι άλλη -, τούτο σημαίνει ότι προκαλείται μία διεργασία, η οποία έχει περίπου ως εξής: αυτό το οποίο ορώμαι, μου αφυπνίζει μία οντολογική ανάμνηση της εμπειρίας του κάλλους, που είχε⁴ η ψυχή μου σε ένα μεταφυσικό επίπεδο. Επομένως, διεγείρεται μία ισχυρή οντολογική παρουσία μέσα μου, με έναυσμα την πραγματική - στο ενθάδε - σχέση μου με το αισθητό κάλλος. Από αυτή την άποψη, η αντανάκλαση της ομορφιάς (επι)βεβαιώνεται εδώ. Η ίδια η ομορφιά είναι ως προς την ουσία της αλλού, αλλά κινείται προς τα εδώ.

Τι συμβαίνει όμως σε αυτή τη διεργασία, έτσι ώστε να συνδέεται ο αισθησιασμός με την πλατωνική ιδέα του κάλλους, η οποία αποτελεί και το προνομιακό παράδειγμα για το θέμα μας; Υπάρχει μία πρόταση του Πλάτωνα (την εννοώ όχι συντακτικά, αλλά ως πρόταση οντολογική), η οποία μας δείχνει πώς εξελίσσεται το ερωτικό συναίσθημα σε ό,τι αφορά όχι μόνο την εκκίνησή του, αλλά και το μέλλον του. Πώς προκύπτει εκεί ο αισθησιασμός; Ο αισθησιασμός, φυσικά, είναι το πρωτογενές, το πρωταρχικό, το αμεσότερο στοιχείο, με βάση το οποίο παράγεται ο έρωτας. Τι είναι ο έρωτας στον Πλάτωνα; Είναι η μανία για το κάλλος. Δηλαδή η μεταφυσική ορμή για την ομορφιά⁵. Αυτή η μεταφυσική ορμή έχει αντικείμενο κάθε φορά το πρόσωπο

που ερωτεύομαι, το ερώμενο πρόσωπο. Και το στοιχείο που πρωτοδιεγείρεται και με “πληροφορεί” – εντός κι εκτός εισαγωγικών- για το ότι ερωτεύομαι, είναι οι αισθήσεις, η αισθησιακή επιθυμία. Με αυτήν ερωτεύομαι. Μέσα από την εμπειρία μου της αισθησιακής επιθυμίας θα γνωρίσω τη δυνατότητα αφύπνισης μιας οντολογικής ανάμνησης του κάλλους, το οποίο με αφορά κάθε φορά. Δεν με αφορούν όλα τα κάλλη, με αφορούν εκείνα που αντιπροσωπεύουν την προσωπική μου εμπειρία - σε ένα μεταφυσικό επίπεδο - ως εμπειρία ατομικής ψυχής. Εκεί συμβαίνει το εξής: παράγεται η ερωτική επιθυμία, αναπτύσσεται το συναφές ερωτικό συναίσθημα, και με βάση αυτή τη συνάφεια (μέσα στην οποία, φυσικά, υπεισέρχεται και το αντίστοιχο κάθε φορά νόημα του κάλλους), αρχίζει να εκδιπλώνεται η περιπέτεια του έρωτα.

Μια και το θέμα μας είναι «*ὄντινα χρή τρόπον ζῆν*», ας δούμε τι προτείνει ο Πλάτων σε σχέση με αυτό το πρέπει (στον Πλάτωνα δεν είναι υπάρχει “πρέπει”, βέβαια, αλλά τονίζεται μια θέαση προτροπής). Τι συμβαίνει –για να κατανοήσουμε τη διεργασία αυτή- εσωτερικά; Αναπόφευκτα θα στραφούμε στην ενδοψυχική ιστορία μας, στην ενδότρη συσχέτιση των μερών της ψυχής. Τα τελευταία, τα οποία αποδίδονται ποιητικά και συμβολοποιητικά στο Φαίδρο, είναι το λογιστικόν, το θυμοειδές και το επιθυμητικόν. Αντιστοίχως, αυτή η τριάδα συμβολοποιείται μέσα στο Φαίδρο με τη γνωστή γοητευτική εικόνα του φτερωτού άρματος με τα δύο άλογα και τον ηνίοχο⁶. Εστιάζουμε την προσοχή μας στο εξής: ο ηνίοχος εκφράζει το λογιστικόν, αλλά δείτε ποιο άλλο εκφράζει τί από τα άλλα δύο. Το άσπρο, όμορφο, ελκυστικό, υπάκουο και με όλα τα δυνατά προνόμια άλογο, μορφοποιεί το συναίσθημα και τη βούληση, δηλαδή το θυμοειδές. Η αισθησιακή επιθυμία, η ερωτική επιθυμία, δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι εκφράζονται –και θα το σχολιάσω στη συνέχεια- από το δύσμορφο, μαύρο, άγριο, ατίθασο,

εμποδιστικό άλογο, το οποίο, όμως, παίζει έναν κρίσιμο ρόλο στη διεργασία του έρωτα. Τι θεωρεί ο Πλάτων ότι θα πρέπει να επιδιωχθεί; Θα πρέπει να επιδιωχθεί η διαφύλαξη και η ενδυνάμωση της σχέσης μας με το ιδανικό του κάλλους. Το ιδανικό του κάλλους, βεβαίως, προωθείται με μία μεταφυσική κίνηση και αναδύει κάποιο αντίστοιχο νόημα, το οποίο αφορά στενότερα στο λογιστικόν, ωστόσο αμεσοποιεί την αντανάκλασή του στο εδώ μέσα από την αισθησιακή επιθυμία.

Αρχίζουμε να εντοπίζουμε ένα στοιχείο, που θα χαρακτηρίσουμε μετέπειτα και ως παράδοξο, το εξής: ενώ ασκείται ακρότατα, με τη μεγαλύτερη δυνατή προσοχή, η μέριμνα διαφύλαξης της σχέσης με την ιδανικότητα του κάλλους, την ίδια στιγμή ο ενθαδικός φορέας αυτής της σχέσης είναι ο κακός φορέας. Δηλαδή, η επιθυμία, ο αισθησιασμός, μολονότι υφίστανται και σε ένα μεταφυσικό επίπεδο, συγχρόνως, λόγω της ισχύος που όντως έχουν εδώ, θεωρείται, πως θα πρέπει κατεπειγόντως να ελεγχθούν. Γιατί; Διότι, εάν αφεθεί η αισθησιακή επιθυμία - με όρους συμβολοποιητικούς, το μαύρο άλογο - να κάνει ό,τι θέλει, τότε θα οδηγηθεί η κατάσταση εκεί όπου δεν επιθυμεί ο (φιλόσοφος) Πλάτων. Πού δηλαδή; Στη σχέση μας με τον έρωτα μόνο μέσω της επιθυμίας για σωματική ένωση. Όταν επικρατήσει μόνο αυτή η επιθυμία, τότε ο έρωτας αρχίζει να λησμονεί την οντολογική του καταγωγή. Επομένως, είναι καλό - έως και επιβαλλόμενο - το λογιστικόν και το θυμοειδές, δηλαδή η έλλογη αφηρημένη σκέψη και το συναίσθημα, να συνεργαστούν για να ελέγξουν - όχι για να καταργήσουν - τον αισθησιασμό.

Ήδη διαφαίνεται ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα τρία, ο οποίος μάλιστα δημιουργεί κι ένα παράδοξο σχέσης ανάμεσα στο συναίσθημα, την αίσθηση και την επιθυμία: η αίσθηση είναι το στοιχείο εκείνο, που πρέπει να ελεγχθεί. Έτσι παράγεται η προβληματική του πλατωνικού έρωτα. Ο

τελευταίος δεν είναι - όπως συχνά θεωρείται από πολλούς, που δεν έχουν επαφή με τα πλατωνικά κείμενα - η κατάλυση της σωματικής ένωσης. Είναι ο έλεγχος της σωματικής ένωσης και η πραγμάτωσή της μόνο στις περιπτώσεις, κατά τις οποίες το λογιστικόν και το θυμοειδές, ο λόγος και το συναίσθημα, μπορούν να εγγυηθούν ότι δε θα παρεκτραπεί η κατάσταση σε μία επιθυμία μόνο για σωματική ένωση. Ενθέτω το διπλό ερώτημα: η επιθυμία για σωματική ένωση είναι προσβλητική για τον άλλον; Η επιθυμία για σωματική ένωση μπορεί από μόνη της να επιβληθεί στο συναίσθημα, το οποίο ενέχεται στον έρωτα; Διαφαίνεται ήδη μια προσπάθεια του Πλάτωνα, να απομακρυνθεί η ερωτική εμπειρία από το σωματικό στοιχείο. Αυτό εδώ, εάν αφεθεί μόνο του, είναι επικίνδυνο, διότι μπορεί να απωθήσει το μεταφυσικό παράγοντα. Εννοούμε το εξής: βεβαίως και το αισθησιακό βίωμα είναι το πρώτο, το σημαντικότερο, το έναυσμα, το αμεσότερο για να μπορούμε να νιώσουμε και να καταλάβουμε ότι ερωτευόμαστε. Ωστόσο δεν επιδιώκεται η ανάπτυξη μιας τάσης απελευθέρωσης της αισθησιακής επιθυμίας, διότι η τελευταία, όντας χωριστή - σύμφωνα τουλάχιστον με την εικόνα και την προβληματική που αναπτύσσεται στο Φαίδρο- σε σχέση με τα άλλα δύο μέρη της ψυχής, μπορεί να καταστρέψει την ερωτική υπόθεση. Αυτά λέγονται από τον Πλάτωνα⁷.

Θα επιχειρήσω να συνοψίσω μια δική μου συλλογιστική πάνω στην πλατωνική θέση. Όντως είναι εξαιρετικά σημαντική η κρισιμότητα της σχέσης μεταξύ του ιδανικού και του αισθησιακού. Κι αυτό οφείλουμε να το αναγνωρίσουμε στον Πλάτωνα. Εξάλλου, υπογραμμίζω και το εξής - εντός παρενθέσεως- : σπάνια στη δυτική φιλοσοφία δίνεται τόσο κεντρική σημασία στον έρωτα. Ωστόσο, σκέπτομαι τα εξής. Είναι τα πράγματα ακριβώς έτσι όπως διατείνεται ο Πλάτωνας; Δηλαδή το ερωτικό ιδανικό, εκείνο το οποίο με συνδέει με την υψηλή, την απαστράπτουσα, τη

γεμάτη λάμψη και ουσία ιδέα του κάλλους, αποχωρίζεται όντως από το αισθησιακό στοιχείο; Είναι δυνατόν να σκεφθεί κανείς ότι ο αισθησιασμός είναι μόνος του; Δηλαδή, ότι μέσα στην έλξη, την αισθησιακή έλξη για μία μορφή, δεν αναπτύσσεται συναίσθημα; Εάν θεωρήσουμε, εάν επιχειρήσουμε να θεωρήσουμε ένα κοινό στοιχείο μεταξύ των τριών ψυχικών επιπέδων σε ό,τι αφορά την ερωτική διεργασία, θα πρότεινα – και φαντάζομαι να συμφωνήσουμε – ότι αυτό είναι η μορφή: ως έλλογη, ως συναισθηματική, ως αισθησιακή⁸. Κατά μία έννοια ο έρωτας είναι η έλξη προς τη μορφή⁹ και τίποτε άλλο – με ό,τι η τελευταία συμπεριλαμβάνει από πλευράς οντολογικής, γνωσιολογικής και αισθητικής· συγχρόνως η μορφή είναι εκείνο το οποίο κρατείται κοινό και στα τρία επίπεδα (και στο λογιστικόν και στο αισθησιακό και στο συναισθηματικό). Αυτή η μορφή – ανάλογα με το πώς τη χειρίζεται κανείς ενόσω είναι ερωτευμένος – μπορεί από την «πεζότητά» της, από τη γήινη, δηλαδή, διάστασή της, να αναδύει κάθε φορά – στο εσωτερικότερο μέρος του συναισθήματος – τη λάμψη, την έμφαση, την ένταση, η οποία μας ωθεί να λέμε: «είμαι ερωτευμένος»¹⁰.

Ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, αυτή η διεργασία – από τη φύση της – δεν μπορεί να αποεξαρτητοποιηθεί από τη μορφή. Δεν μπορεί να διαχωρισθεί από τη σχέση με τη μορφή. Η τελευταία, όμως, σε αυτόν εδώ τον κόσμο δε μας δίνεται αλλιώς παρά μόνο με την παρουσία της. Επομένως, η αισθησιακή επιθυμία, συλλαμβάνοντας τη σχέση με τη μορφή, μπορεί να ενεργοποιήσει και τα άλλα καθοριστικά, συναφή στοιχεία, που θα ολοκληρώσουν το φαινόμενο του έρωτα. Μάλιστα, σκεφθείτε και τις ετυμολογίες: αισθησιασμός – αίσθηση – αίσθημα: ο αισθησιασμός και το (συν)αίσθημα δεν είναι καθόλου, μα καθόλου αποχωρισμένα το ένα από το άλλο. Πολύ περισσότερο όταν το πράγμα ιδιαιοποιείται σε ένα συγκεκριμένο πρόσωπο,

σε ό,τι αφορά τη σχέση του με το ερώμενο αντικείμενο. Επομένως, από αυτή την άποψη, τη μη πλατωνική άποψη, μέσα στον αισθησιασμό μπορεί να παραχθεί το ερωτικό συναίσθημα. Αφαιρώ και το «μπορεί». Μέσα στον αισθησιασμό, ανάλογα με τις βαθμίδες έντασής του, αναπτύσσεται το ερωτικό συναίσθημα. Ως εκ τούτου, η πλατωνική πρόταση, η οποία μας προτρέπει, όχι βεβαίως να καταργήσουμε τον αισθησιασμό, αλλά να τον υπερβούμε - δηλαδή να τον υποβαθμίσουμε, να τον ελέγξουμε, να μην τον αφήσουμε ελεύθερο, διότι είναι επικίνδυνος - δε φαίνεται να ισχύει. Εκεί εντοπίζω ένα πρόβλημα. Επαναλαμβάνω: από τη μια πλευρά έχουμε μία ενδιαφέρουσα, εξαιρετικά ενδιαφέρουσα οντολογία, που συναρτά την ιδανικότητα με τον αισθησιασμό· από την άλλη, η ίδια αυτή οντολογία αποσυνδέει το ένα στοιχείο από το άλλο.

Ας σκεφθούμε τη διαφορετική προοπτική. Ποια είναι αυτή; Εκείνη που θα φέρει στο προσκήνιο την ερωτική μορφή - είτε ως αισθησιακή, είτε ως συναισθηματική, είτε ως ιδανική - και θα επιχειρήσει να φανερώσει το ότι εξαρτάται από το βίωμα, τη σχέση του με το νόημα και τη στοχαστικότητα που παράγονται κάθε φορά, αλλά - βέβαια - και από τη σωματική και τη συνολικότερη ένταση, το κατά πόσο θα οδηγηθεί (οντολογικά) υψηλά η σχέση με το αισθησιακό αντικείμενο και, συνακόλουθα, το πώς θα αναταθεί το ερωτικό συναίσθημα. Επομένως, μέσα σε αυτή τη διεργασία (η οποία, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι χωριστική, αλλά είναι ποιοτικά διαβαθμιζόμενη)¹¹ μπορεί να ανακαλύψει κανείς το επίμαχο που συμβαίνει σε όλους μας. Δηλαδή ποιο; Κάποια στιγμή διαπιστώνουμε, νιώθουμε, συλλαμβάνουμε, ανακαλύπτουμε ότι ένα από τα πρόσωπα, τα οποία αντικρίζουμε κατ' επανάληψη, μας προκαλεί ερωτικό συναίσθημα: μία ιδιαίτερη βαθιά, ενωτική ένταση. Η τελευταία όμως δεν είναι ουδέτερη σε ό,τι αφορά τη σημασία της για τον έρωτα, διότι μέσα σε τούτη την ένταση,

την αρχικά αισθησιακή, αρχίζει να αναπτύσσεται η διαφορετική λάμψη της ίδιας μορφής, την οποία δε βλέπει αυτός που δεν είναι ερωτευμένος - με την ίδια γυναίκα, ας πούμε. Αυτή η λάμψη είναι υποκειμενική; Φυσικά και είναι υποκειμενική. Υποκειμενική, αλλά αληθινή και πραγματική. Γιατί; Διότι -μιλώντας παραδειγματικά - ο ίδιος κάθε φορά βιώνω ή έχω βιώσει με την ατομική μου ψυχή αυτή την περιπέτεια. Και η γυναίκα, την οποία εσύ θεωρείς απλώς όμορφη, για μένα είναι μία γυναίκα σταθμός: με συνδέει με τη μεταφυσική μου διάσταση. Από ποια άποψη μπορεί να υποστηρίζεται ότι η εν λόγω σύνδεση παράγεται εκτός του αισθησιασμού; Τούτη η διαχωριστική θέση δείχνει από μόνη της - κατά έναν τρόπο - την ανεπάρκειά της. Διότι χωρίζει τη μία από τις δύο όψεις του έρωτα από την άλλη. Συνακόλουθα, το νοηματικό στοιχείο, που είναι ενδεχομένως το βαθύτερο, δηλαδή το νόημα του κάλλους¹², μένει μετέωρο, έτσι ώστε να αναγκάζεται να συμμετέχει σε μια διεργασία ελέγχου του αισθησιασμού.

Κλείνω εδώ σε ό,τι αφορά αυτή την τοποθέτηση και σκέπτομαι επιλογικά κάποιες δυνατές κατευθύνσεις: εννοώ πιθανές κατευθύνσεις. Μήπως - διερωτώμαι - αυτή η πλατωνική προβληματική προκάλεσε ένα ισχυρότερο πρόβλημα, διαχρονικό και μόνιμο; Δηλαδή, το πρόβλημα των σχέσεων ανάμεσα στο συναίσθημα και τον αισθησιασμό; Και μήπως η κρίση από την οποία διέπεται το ερωτικό συναίσθημα σε πολλές εποχές - και κατεξοχήν στη δική μας -, οφείλεται και σε τέτοιου είδους σκέψεις - και, μάλιστα, όταν προέρχονται από ιδιαίτερα σημαντικούς φιλοσόφους; Μήπως, δηλαδή, μπορούμε να διαχωρίσουμε, να διακρίνουμε δύο κατευθύνσεις ακρότητας σε σχέση με αυτό που διατείνεται ο Πλάτωνας; Ποιες; Η μία είναι περιφρονητική ως προς τη σωματική ηδονή, ως προς τον αισθησιασμό (όχι, βέβαια, κατά το πνεύμα του Πλάτωνα, αλλά αντλώντας υλικό από τον Πλάτωνα -παραδείγματος χάρη, σκεφθείτε

τον χριστιανικό κατηχισμό), έτσι ώστε να μας οδηγεί σε μία άρνηση της ίδιας μας της σωματικής δυνατότητας να βιώσουμε μία οντολογική βαθύτητα. Επομένως, από τη μία πλευρά, ενισχύεται μια τέτοια προοπτική, η οποία, δυστυχώς, ανά τους αιώνες έχει κυριαρχήσει - και ίσως όχι μόνο στη Δύση (αυτό είναι ένα άλλο θέμα¹³). Συστηματικά και διαχρονικά προσβάλλεται ο συναισθηματικός-ερωτικός χαρακτήρας του ανθρώπινου σώματος. Ο Ελύτης είπε κάποτε ότι λίγα στοιχεία στον ανθρώπινο ψυχισμό έχουν δεχθεί τόση επίθεση όσο η ηδονή, και μάλιστα εντελώς εν αδίκω. Η άλλη δυνατότητα, η άλλη ακρότητα είναι εκείνη, με βάση την οποία η υπερβολική έμφαση στον αισθησιασμό, κατ' αντιδιαστολή προς τον πλατωνισμό, μπορεί να οδηγήσει σε διαζύγιο με το συναίσθημα. Είναι αυτό που ζούμε σήμερα: αυτό που δεν υφίσταται στην αρχαιότητα ως έννοια, το αποερωτικοποιημένο σεξ, ανθίζει. Δεν ανθίζει όμως το συναίσθημα. Κι επομένως, η ερωτική προκλητικότητα μένει στον εαυτό της. Δεν οδηγεί σε μία βαθύτητα¹⁴.

Έχετε από τη μία πλευρά τούτη την προοπτική, από την άλλη την προηγούμενη στο μέσο δια-φαίνεται η ενδιαμέση, επαναστατική προοπτική, η οποία φανερώνει το εξής - και θα τελειώσω με αυτό: για να βιώσεις τη σχέση του αισθησιασμού με το ιδανικό σου του κάλλους, αντί να περάσεις πάνω από τον αισθησιασμό, θα πρέπει να βυθιστείς στις κρισιμότερες οντολογικές του βαθμίδες, και τότε μπορεί να γνωρίσεις και να δοκιμάσεις, στη συγκλονιστική του συνθετότητα, το ερωτικό συναίσθημα. Διαλέγετε και παίρνετε. Ευχαριστώ.

Σημειώσεις

1. Το περιεχόμενο αυτής τη εργασίας είναι εκείνο της ομότιπλης ομιλίας μου στο πλαίσιο της φιλοσοφικής ημερίδας με θέμα *ὄντινα χρή τρόπον ζῆν*, που διοργάνωσε το περιοδικό *Φιλοσοφείν*, την Παρασκευή, 21 Ιανουαρίου 2011, στο Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης. Προτίμησα να κρατήσω το ύφος του προφορικού λόγου, επιφέροντας μικρές, απαραίτητες τροποποιήσεις.

2. Για μια ευρύτερη προσέγγιση του θέματος που αναπτύσσω εδώ, βλ. Π.Δ., “Η οντολογία του έρωτα και η αισθητική του λόγου”, στο Πλάτων, *Φαίδρος*, μελέτη, μετάφραση και σχόλια Π.Δ., Θεσσαλονίκη, Ζήτηρος, 2001², σσ. 9-152.

3. Βλ. σχετικά *Φαίδρος*, 250 d-e, 251 a-b.

4. Βλ. *ό.π.*, 249 d-e, 250 a-c. Καθώς αφορά στη μεταφυσική – μη ενσώματη – εμπειρία της ψυχής, ο παρατατικός (“είχε”) της αναφοράς μας στη σχέση με το κάλλος λειτουργεί σε ένα πλαίσιο συντονισμού της χρονολογικότητάς του με την υπερβατική γεγονότητα της ιδέας-ουσίας του κάλλους.

5. Βλ. στο ίδιο.

6. Βλ. *Φαίδρος*, 245d-247c και – σε ό,τι αφορά την ενδοψυχική σύγκρουση σχετικά με τον έρωτα, που σχολιάζουμε στη συνέχεια- 253c-254e.

7. Αναφερόμαστε στη συνολική πλατωνική θεώρηση της σχέσης του αισθησιακού με το βουλευτικό-συναισθηματικό και το νοητικό στοιχείο στο *Φαίδρο*, στην παλινωδία.

8. Εννοούμε εδώ μια ειδική σχέση ανάμεσα στις επιφάνειες του ερώμενου σώματος και στη δυναμική της αντίστοιχης ποιότητας – έλλογης, συναισθηματικής, αισθησιακής – που ενεργοποιείται από αυτές τις επιφάνειες. Για μια ενδιαφέρουσα θεώρηση των σχέσεων των σωματικών επιφανειών με την εσωτερικότητα, στην προοπτική μιας έμφασης στην άμεση συνθετότητα της μορφής, βλ. J. Ortega y Gasset, *Η επιλογή στον έρωτα*, μετάφραση της Μαίρης Γεωργίου, επιμέλεια του Ε. Καρτάκη, Αθήνα, Ροές, 1998, σσ. 52-4.

9. Για μια εκτενέστερη εμβάθυνση σε αυτή τη θεματική, βλ. Π.Δ. “Η οντολογία του έρωτα και η αισθητική του λόγου”, στο Πλάτων, *ό.π.*, στο κεφάλαιο “Ο πλατωνικός έρωτας”.

10. Για την (οντολογική) ριζικότητα του ερωτευμένου εαυτού, βλ. Gasset, *ό.π.*, σ.32 κ.ε..

11. Το βάθος και η ποιότητα της έντασης του ερωτικού συναισθήματος, σε αναφορά με τη δυναμική του ύφους της μορφής, η οποία μας αποτείνεται προκαλώντας – ανάμεσα σε εκείνη και σε μας – το εν λόγω συναίσθημα, ενεργοποιούν βαθμούς του τελευταίου, σύμφυτους με μια αντίστοιχη οντολογική κινητοποίηση.

12. Αναφερόμαστε στην υλική και την πνευματική δύναμη του ύφους του κάλλους, δηλαδή στην ποιότητα της έλξης που μας ασκεί η ωραία μορφή, ως προς τον τρόπο της να αφορά την εσωτερικότητα και την (εξωτερική) πράξη μας.

13. Εδώ απλώς υπαινισσόμαστε το γενικότερο πρόβλημα της τάσης του ανθρώπου να ενοχοποιεί τη σωματική ηδονή μολονότι την επιδιώκει, αποσυνδέοντάς την από το συναισθηματικό και το νοηματικό βάθος του έρωτα. Όταν ο άνθρωπος διέπεται από αυτή την τάση, αδυνατεί να αναμετρηθεί με τη σύγχρονη ανάπτυξη της ορμητικότητας και της τρυφερότητας του ερωτικού συναισθήματος.

14. Ο Gasset τονίζει εύστοχα τη διάσταση της εγγύτητας στην ανάπτυξη του βάθους της ερωτικής έλξης (βλ. Gasset, *ό.π.*, σσ. 27-8).

